

DÜALİST BİR ÖĞRETİ OLARAK ORFİZM

Fatih Mehmet BERK *

Özet

Her din, ortaya çıktığı coğrafyanın kültüründen etkilenecek şekilde ortaya çıkar. Din bir hayat, felsefe ise bir düşüncedir. Hayatımızda her ikisine de dengeli bir şekilde ihtiyacımız vardır. Orfizim, tarihte Plato, Pisagor gibi ilk felsefecilerin öğretilerinde yer bulan bir dindir. Aynı zamanda Yunanistan'da o dönemde var olan birçok dine meydan okuyarak yeni bir sayfa açmıştır. Çünkü çok tanrılı pagan dinleri arasından tek tanrı düşüncesini barındıran ilk pagan dindir. Orfizim kurucusu mitsel bir figür olan, müziğiyle herkesi büyüleyen Orpheus'tur.

Bulunduğu coğrafyada karşılaştığı St. Paul'un önderliğinde şekillenen Hristiyanlığa öğretileriyle katkıda bulunmuştur. Ruh göçü, ruhun ölümsüzlüğü, öte dünya inancı, çilekeş bir dünya hayatı sunma, insanı beden ve ruh olarak ikiye ayırma temel özelliklerindendir.

Anahtar Kelimeler

Orfizim, Orpheus, Hristiyanlık, Din, Ruh Göçü

ORPHISM: AS A DUALIST DOCTRINE

Abstract

Every religion bears some characteristics of the geography in which it was born. Religion is a life and philosophy is a belief. We need both of them equally in our life. Orphism affected the thoughts of some earlier philosophers such as Pythagoras and Plato. Also Orphism challenged the religions of that period in Greece and opened a new page. It is the first pagan religion that bears the idea of monotheism in itself. The leader of the Orphism is a mythical figure of Orpheus who fascinates everything around him. It contributed to the Christianity with its ideas and affected it. Metempsychosis, immortality of the soul, the belief of hereafter, an ascetic life, divide human beings into two parts as body and soul are the common characteristics of Orphism.

Key Words

Orphism, Orpheus, Christianity, Religion, Metempsychosis

* Okt., Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Öğretim Elemanı. fberk@selcuk.edu.tr

I. GİRİŞ

M.Ö 7. ve 6. yüzyıllarda önemli sosyal, felsefi ve dini hareketler meydana gelmiştir. Bu değişimi tetikleyen nedenler arasında politik ve ekonomik sebepler yatmaktadır. Toplumun kral ve soyluların hâkimiyeti altında olduğunu betimleyen ifadeler Homeros şiirlerinde sık sık rastlarız¹. Bu durum İonia’da endüstri ve ticaretin artmasıyla birlikte yeni zengin sınıfın, eski soylu sınıfa rakip olmasına kadar devam etti. Kendini geliştiren bu yeni sınıfla birlikte toplumda politik ve sosyal bir bilinç oluştu². Eski politik yapının çöküşü yeni sosyal ve ekonomik kuralları gerekli kıldı. Bireyler de öz bilinci kazanmaya başlayınca, insanlar, kendilerini, etrafında gelişen olayları ve yaşadıkları yeri düşünmeye ve sorgulamaya başladılar. Tanrıyla, doğayla ve tanrıların kuralları ile ilgili konuları tartışmaya başladılar. Bu dönem ayrıca öğütleriyle sadece Yunanistan’da değil, tüm dünyada bilinen yedi bilgenin yetiştiği dönemdir³. Bu olaylar neticesinde, 5. yüzyılın sonlarında ve 4. yüzyılın başlarında kitleler üzerinde güçlü bir etki yaratan Orfizim’in doğuşunu gözlemleyebiliyor ve Heredotos, Euripides, Pythagoras (Pisagor) ve Plato’nun eserlerinde yansımalarına rastlayabiliyoruz⁴.

II. ORPHEUS

Aslında Orpheus adında birisi yoktur, fakat tarih sahnesinde gerçek ile mit arasındaki yerini alır. Aristotle’ye göre Orpheus asla var olmamış bir figürdür⁵. Eğer gerçekten yaşamış biriye, övülmeyi hak eden bir reformcu, dini lider ve bu uğurda ölen bir kahramandır. İster gerçek, isterse mitsel bir figür olsun, Orpheus, çöşkulu ve çılgın sayabileceğimiz şarap tanrısı Dionysos’un tam zıttı bir karakterdedir⁶. Orpheus, Trakya kralı Oeagros ile ilham perilerinden olan Kalliope’nin oğludur. Yedi telli lirin ustası, tüm doğanın onu dinlemeye doymadığı, vahşi hayvanların ayaklarının altında sessizce uzandığı ozan ve şarkıcıdır. Efsanevi müzisyenlerin en büyüğü olmakla kalmayıp, aynı zamanda ölümsüzlük yolunu bulan ve bunu açıklayan, ilham dağıtan bir teologdur⁷. Lefranc de Pompignan “dünyanın ilk şarkıcısı” olarak tanımlar⁸. Günahlardan arınma düşüncesini mitolojiye katan kişidir⁹. Yeraltı dünyasının tanrıları Hades ve Persephone’nu da etkileyip eşini kurtarma şansına erişecektir. Ustası Apollo’dur. Apollo’nun koruması altındadır. Apollo’nun babası olduğunu söyleyenlerde var-

¹ Clifford H. Moore, *Religious Thoughts of the Greeks*, Kessinger Publishing, Nisan, 2003, s. 40.

² Moore, age, s. 41.

³ Moore, age, s. 41-43.

⁴ E. Riess, *Transactions of the American Philological Association*, The John Hopkins University Press, Cilt. 26, 1895, s. 40.

⁵ G. R. S. Mead, *Orpheus*, Kessinger Publishing, 2007, s. 34.

⁶ H. Rideout Willoughby, *A Study of Mystery Initiations in the Graeco-Roman World*, Forgotten Books, 2007, s. 65.

⁷ E. Bikerman, *The Orphic Blessing*, Journal of the Warburg Institute, Cilt. 2, No. 4, 1939, s. 368.

⁸ Liz Locke, *Orpheus and Orphism: Cosmology and Sacrifice at the Boundary*, Folklore Forum 28: 2, 1997, s. 18.

⁹ Locke, age, s. 17.

dır¹⁰. Lir çalmayı Apollo'dan öğrenmiştir¹¹. Şimdiye kadar gördüğümüz Yunan kahramanlarının hiçbirisine benzemez. Zaferden zafere koşmuş, savaş meydanlarında harikalar yaratmış, kılıcından kan damlayan bir kahraman değildir. O, hassas kalpli, zarif bir ozan, lirin ince nağmeleriyle gönülleri fetheden, maddi kuvvetin yapamayacağı kahramanlıkları sazıyla, sözüyle yaptıran sanatkâr bir kahramandır¹². Ezoterik bir dinin kurucusudur. Var olan dini metinleri yorumlamakla kalmamış, aynı zamanda kendi düşüncelerini de ortaya koymuştur. Diodoros Sicilus'a göre dini ritüellerini Mısır'da öğrenmiştir. Diodoros ve diğerlerinin Orpheus'u Dionysos ile ilişkilendirmelerine rağmen, tüm Yunan ezoterik dinlerinin kaynağı olarak bilinir¹³. Proklos'a göre " tüm Yunan teolojisi Orfizm öğretisinin eseridir." Iamblichus'a göre ise Pisagor ve Plato'nun "var olan her şey sayısal değerlere dayanmaktadır" tezinin dayanağı Orpheus'tur. Platon'un "Timaeus" adlı diyalog kitabının özü Orpheus'a dayanmaktadır¹⁴. Edebiyatta Orpheus'un bahsedildiği ilk metin Pers Savaşlarından önce Yunanlı şair Ibycus'un bir eseridir. Pindaros, Orpheus'un ününü artıran bir diğer ozandır. Orpheus'u şarkıların babası olarak nitelendirir ve Apollo ile olan bağlantısının altını çizer. Pindaros'un çağdaşı olan Simonides'in şiirlerinde ise müziğiyle sakinleşen vahşi hayvanları görüyoruz¹⁵. Orpheus'dan söz eden en eski kaynaklardan birisi de Aeschylus'un "Lycurgia" adındaki dört oyunluk serisidir. Bu oyunun metni kayıp olmasına rağmen bazı önemli çıkarsamalar yapılır. Bunlardan birisinde Otto Kern, Aeschylus'un Orpheus'u Apollo'ya tapan birisi olarak tanıttığını ifade eder. Orpheus'un Apollo'ya taptığı ilk kez burada zikredilir¹⁶. Atina'da bulunan ve M.Ö. 6. ve 5. yüzyıllara tarihlenen vazolarda kolunda liriyle basamakları çıkarken resmedilir. Perikles dönemine ait İtalya'nın güneyinde Gela'da bulunan kırmızı bir kraterde¹⁷ise, Orpheus, Trakyalıların kendinden geçerek dinledikleri bir ortamda kayalıklara oturmuş şarkı söylemektedir¹⁸. Roma dönemine ait birçok katakompta, müziğiyle tüm doğayı etkileyen Orpheus sık sık resmedilir. Simonides, Orpheus'un güzel şarkılarını, Aeschylus ikna edici ses tonunu, Euripides cezbeden konuşmasını, şarkılarını ve kithara ile çaldığı parçalarını dile getirir¹⁹. Sesleri-

¹⁰ Joscelyn Godwin, *The Golden Thread: The Ageless Wisdom of the Western Mystery Traditions*, Quest books, Amerika, 2007, s.20.

¹¹ Mead, age, s. 13.

¹² Sefik Can, *Klasik Yunan Mitolojisi*, İnkılâp yayınevi, İstanbul, s.225.

¹³ D.P.Walker, *Orpheus: The Theologian and Renaissance Platonists*, Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, Cilt. 16, No.1/2, 1953, s. 100.

¹⁴ Walker, age, s. 100.

¹⁵ M. P. Nilsson, *Early Orphism and Kindred Religion Movements*, The Harvard Theological review, Cambridge University Press, Cilt. 28, no. 3, 1935, s. 187.

¹⁶ Ivan M.Linforth, *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, John Hopkins University Press, Cilt. 62, 1931, s. 12.

¹⁷ Antik çağda su ile şarabı karıştırmakta kullanılan, geniş ağızlı, büyük boyutlu kap.

¹⁸ Nilsson, age, s. 188.

¹⁹ Nilsson, age, s. 191.

nin güzelliği nedeniyle Orpheus ve Hz.Davut'un seslerinin güzel olmasını aynı Tanrı'dan ilham almasına bağlayanlar vardır²⁰.

Orpheus'un bilinen en meşhur hikâyesi, Eurydice'yle aralarında geçen hüznü bir aşka dayanır. Eurydice bir yılan tarafından ısırılır ve ölür. Eşi Eurydice'nin ölümünden sonra büyük bir çöküntü yaşar ve onun ardından yer altı dünyasına gitmeye karar verir. Orpheus'un eşi Eurydice için yaktığı ağıtlar yer altı dünyasını yöneten Hades ve Persephone'nin dikkatini çeker. Orpheus yeraltı dünyasına çağrılır ve kimseye sunulmayan bir teklif yapılır. Eurydice'nin yeryüzüne tekrar dönmesi tek bir şarta bağlıdır: Orpheus ve Eurydice beraber yeryüzüne çıkacaklar, fakat yeryüzüne çıkıncaya kadar Orpheus eşinin yüzüne bakmayacaktır. Son çıkış noktasına gelinceye kadar sabreden, aşk ateşiyle yanıp kavrulan Orpheus, kendine hâkim olamayıp arkasını dönünce, Eurydice'yi elde etme şansını kaçırmış²¹. Sevgili karısı bir buhar gibi havaya yükselir ve gözlerden kaybolur. Arkasından koşmak, yakalamak ister, fakat ruhları kayıkla cehennem deresi Stykes'den geçiren kayıkçı onu bir daha kayığına almaz²². O'nun hikâyesi müziğin gücünün ilk örneğidir. Müziğiyle insanların ruhlarını dinlendirerek barışa hizmet etmiştir. Tarihçi ve devlet adamı Polybios'a göre insanlar üzerinde yatıştırıcı bir etkisi vardır. Polybios, Arcadia'da yaşayan Kynaetheansların vahşiliğini müziği terk etmelerine bağlar²³. Dionysos kültürünün içinde bulunan birçok kanlı sahneleri reforme etmeye çalışmıştır. Orpheus, o dönemde kaçınılmaz olan sıkıntılı, rüyaya benzeyen ölüm kaderinden ruhları kurtarmaya çalışan bir ruh lideridir (psychopomp). Orpheus öğretisine inananlar ölümün kaderleri olmadığına ve tıpkı Eurydice gibi Hades'in cehenneminden kurtulabileceklerine inanmaktadırlar. Yunan topraklarında ölüm-süzlük ilk defa dile getirilmektedir. Pisagor (Pythagoras), Sokrates ve Plato bu düşüncüyü ilerleyen yıllarda geliştirmişlerdir²⁴. Günümüze kadar ulaşan Orfizim öğretilerin çoğunluğu bu kişiler tarafından günümüze gelmiştir.

Orpheus'ta Dionysos, Attis, Adonis, Herakles, Osiris ve Hz.İsa gibi acı çeken kurtarıcılar arasındadır. Bunlarda görülen ortak amaç bu öğretilerin liderleri gibi inananlarının da belli bir çilenin sonunda doğal cennetlerine dönecek olmalarıdır²⁵. Orfik öğretisinin takipçileri, öte dünyadaki kaderimizin bu dünyadaki durumumuza bağlı olduğu doktrinini Yunan dünyasına ilk sunan kişilerdir²⁶. İskenderiyeli bir Yahudi tarafından derlenen Orpheus'un apokrifal öğretilerinde Orpheus, monoteizm arayışı içinde olan ve Tanrı'nın tek olduğu tezini iddia eden ilk pagan dini öğreticisidir²⁷. Orpheus'un politeizmden monoteizme dönüşünde

²⁰ Walker, age, s. 101.

²¹ Locke, age, s. 4.

²² Can, age, s. 227.

²³ Bikerman, age, s. 368.

²⁴ Godwin, age, s. 21.

²⁵ Godwin, age, s. 24.

²⁶ Bikerman, age, s. 368.

²⁷ Bikerman, age, s. 368-369.

Mısır'a yaptığı ziyaretin etkisi olduğunu öne süren yazarlarla birlikte bu düşünceye katılmayan Ficino gibilerde vardır²⁸.

Orpheus'un ölümü de hüznölüdür. Eurydice'yi ikinci kez kaybedince kendini tekrar müziğe verir. Dağlarda aylarca ıstırabını doğayla paylaşır. Bir rivayete göre şaraptan nefret ettiği ve insanlara müzikle sarhoş olmayı öğrettiği için nefretini kazandığı Dionysos'un kadın müritleri olan Bakkhalar (Mainodlar) tarafından öldürülür²⁹. Öldürüldükten sonra kafası Hebros (Meriç nehri) nehrine atılır. Akıntı ile birlikte kesilen kafası Midilli (Lesbos) adasına kadar gelir. Apollo Orpheus'u buradan alır ve liri gökyüzünde takımyıldızları arasında "Lyra" olarak yerini alır³⁰. Pausanias'ın rivayetine göre de Orpheus, insanlara musikin kutsal sırlarını duyurduğu için Zeus'un yıldırımını ile vurularak öldürülmüştür³¹.

III. BİR ÖĞRETİ VE MİTSEL BİR DİN OLARAK ORFİZM

Orfizim M.Ö. 6. yüzyılda gelişmeye başladı ve Pisagor'un görüşleriyle tamamlandı. Orfizim, ruhun tanrısallığını ve ölümsüzlüğünü, bedenin kirliliğini bildiriyor, ölümü bir kurtuluş sayıyordu. Orfizim'e göre içinde bulunduğumuz dünya öte dünya ile karşılaştırıldığı zaman önemsiz kalır. Çünkü orda her şeyi elde edebilme şansımız vardır³². Platon, bilgi kuramını bu geleneğin etkisi altında geliştirdi³³. Çıkış noktası var olan dinlere karşı bir manifesto niteliğindeydi. İnsan iyi ve kötünden oluşan düalist bir yapıdan oluşur düşüncesini taşıyordu. Geleneksek Yunan düşüncesinin aksine, Orfik inançta, insan ruhu, bedenine ve bu dünyaya bağlı değildir. Ruh, gerçek insandır ve bedendeki hali geçici bir ziyaret halidir. Platon'unda belirttiği üzere Orfik inançta beden bir hapisanedir³⁴ ya da mezardır. Ruh ise ölümsüzdür³⁵. Euripides muhtemelen Orfizim'den etkilenerek şöyle der: "Ölüm bir hayattır." İçinde bulunduğumuz dünya, günahlarımız için bir cezadır, insanoğlu ancak öte dünyada huzuru bulabilir. Manevi ve bedensel arınmayla ruh, günahlardan öte dünyada arınacak ve Tanrı'yla buluşacaktır³⁶. Orfizim, aslında Dionistik düşüncenin reforme edilmiş halidir. Dionysos kültü, sade, ilkel, basit, spontane ve duygusal iken, Orfizim, gelişmiş, gözden geçirilmiş, ayrıntılı ve entelektüel yanı olan bir öğretilerdir. Ortak yönleri de çok fazladır. Her ikisi de aynı tanrıya, Dionysos'a odaklanmışlardır. Ölümsüzlüğü hedeflemişlerdir ve ayinlerle bu hedefe ulaşmaya çalışmışlardır. Tüm bunlarla birlikte Orfizim'i Dionysos kültüründen ayıran en bariz fark, Orfizim'in hayatı çileli bir bakış açısıyla yorumlamasıdır³⁷.

²⁸ Walker, age, s. 110.

²⁹ Can, age, s. 227.

³⁰ Godwin, age, s. 23.

³¹ Can, age, s. 227.

³² Moore, age, s. 57.

³³ Afşar Timuçin, *Düşünce Tarihi*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2002, s. 223.

³⁴ Frederick Copleston, *A History of Philosophy Greece and Rome*, Continuum Publishing, New York, 1946, Cilt. I, s. 15.

³⁵ Locke, age, s. 12.

³⁶ Karsten Friis Johansen, *A history of Ancient Philosophy: from the Beginnings to Augustine*, Routledge Publishing, Londra, 1998, s. 15.

³⁷ Willoughby, age, s. 65.

Yunanlıların ana dini olma başarısını elde edememesine rağmen, Yunanlılar arasında renkli felsefi tartışmalara yol açmıştır. Orfizm, Yunan düşünce dünyasının kalıplarını kırarak, yeni bir sayfa açmalarına neden oldu. O dönemde zihinlerde bir maya vazifesi görerek, düşüncelerini için yeni bir dürtü oluşturdu. M.Ö. 6. yüzyılda Yunanlıların önünde iki yol vardı: İoniali fizikçilerin takip ettiği rasyonel düşünce ve araştırma, diğeri ise Orfizm'in işaret ettiği mistisizm³⁸. Bu iki akım, ayrı ayrı mecralardan aksa bile, birçok kez yeni bir şey oluşturmak için bir araya gelmişlerdir. Orfizm'in nerede başladığı tam olarak bilinmiyor. Delphoi, Thebos ve Atina önemli merkezleridir³⁹. Bazıları İtalya'nın güneyinde Sicilya'daki Kamarina, Syrakuse ve Kroton'u önemli merkezleri olarak değerlendirip Kroton'u da anavatanı olarak tanımlar⁴⁰. Yayıldığı yer ise Atina'dır.

O dönemde yaygın olan politeist düşünceye karşı çıkarak panteizm düşüncesini ortaya koyar. Orfizm inancında tanrı tektir ve hangi form ve şekilde olursa olsun evrenseldir. Birçok Orfik metinde Zeus tek bir tanrı olarak nitelendirilir⁴¹. Bilindiği üzere Dionysos, Zeus'un Semele'den doğma oğludur. Bir rivayete göre Dionysos'u Hera'nın emrine uyararak Titanlar parça parça edip etlerini yemişlerdir. Bu sırada Athena çocuğun kalbini alıp Zeus'a ulaştırmayı başarmıştır. Zeus'un baldırında sakladığı ve tanrının ölümsüz cevherini teşkil eden bu kalpten ikinci bir Dionysos dünyaya gelmiştir⁴². Zeus oğluna yapılan bu davranışı cevapsız bırakmamış, onları yıldırımlarıyla yakıp kül etmiştir. Dionysos'u yiyip yutmuş olan Titanların külleri içerisinde Dionysos'tan bir cevher kalmıştır. Orfik öğretiyeye göre, insanoğlu bu küllerden meydana gelmiştir. Burada düalist bir düşünce oluşur⁴³. İnsanoğlunda Dionysos'tan gelen tanrısal bir öz olduğu gibi, Titanlardan gelen maddesel ve günahkâr bir yapıda vardır. Buna göre insan, Yer ile Gök'ün, Titanlarla tanrıların karışımından meydana gelmiştir. İtalya'nın güneyinde bulunan bir tablette buna benzer ifadeler vardır: "Ben yıldızlarla kaplı gökyüzü ile toprağın çocuğuyum fakat benim ırkım cennetten gelir. Kendinizi böyle bilin."⁴⁴ Bu ifadelerde insanın düalist yapısı ortaya çıkıyor. İnsan bedeni toprağa, ruhu ise kutsal bir kökene dayanmaktadır. Orfik öğretiyeye göre insan, düalist yapısının tanrısal yönünü temsil eden ruhunun, Titanlara dayanan bedeninden kurtulup özgürlüğe kavuşmasını beklemektedir. Ezeli saadeti yakalayabilmek için Dionysos'un çektiği çilenin benzerlerini çekmek ve bir takım dünyevi şeylerden kaçınmak gerekmektedir. Ölümünden sonra ruh Hades'e gitmeye mahkûmdur ve burada başka bir bedene bürünerek belli bir süre misafir kalır. Bu yazgı, işlediği günahların bir sonucudur. Böyle bir yazgıyla karşılaşmamak için Orfik öğretinin çizdiği yol haritasını

³⁸ Eduard Zeller, *Outlines of the History of Grek Philosophy*, Routledge Publishing, 2001, s. 17.

³⁹ Moore, age, s. 53.

⁴⁰ Moore, age, s. 53.

⁴¹ Moore, age, s. 54.

⁴² Turhan Yörükhan, *Yunan Mitolojisinde Aşk*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, s. 98.

⁴³ Moore, age, s. 55.

⁴⁴ Moore, age, s. 55.

takip etmek gerekir. Et yenilmemesi, kan akıtılmaması, yumurta ve baklagillerden kaçınılması, yünlü elbise giyinilmemesi ve hatta bunlara gömülmemesi öğretilerden bazılarıdır⁴⁵. Heredotos, ölümle ilgili olarak Orfizm'i ve Mısır adetlerini karşılaştırırken şunların altını çizerek⁴⁶:

Orpheus ve Dioysos dinlerinde da aynı yasaklara rastlanır ki bunlar da kaynaklarını zaten Mısır'dan ve Pisagorasçılardan almışlardır. Bu dinlerde olanlar yün içinde gömülme hakkına sahip değillerdir.

Bu tablolara ilaveten inisiye ve ayin gibi ritüeller vardır. Tüm yapılan bu eylemler bedende hapsolunan ruhun günden arındırılmasını amaçlar ve birbiri ardına yapılan inkarnasyonlarla bu işleme devam edilir. Cehennemde kalış bir kefarete ve arınma sürecidir. Cehennemdeki süresi dolduktan sonra dünyadaki derecesine göre yeni bir bedende vücut bulur. Bu vücut bulma, her zaman insan şeklinde olmayıp, at, koyun, köpek ve kuş gibi hayvanlarda olabilir⁴⁷. Liz Locke "Orpheus ve Orfizm" adlı eserinde Orfizm'in öne çıkan özelliklerini şu şekilde sıralar⁴⁸:

- Tek tanrı inancına yönelme
- Şeytanın varlığını kabul etme.
- Ruhun bedenden ayrılabilceğini içermek.
- Ruhun ölümsüzlüğünü işleme.
- Günahın kalıtsal olduğunu vurgulama
- İnisiye olanlara ödül, olmayanlara ceza veren bir öte dünya anlayışı.
- Kan akıtmayı reddetme.
- Münzevi bir hayat.

Orfizm ve Pisagorculuk (Pythagorizm) aynı düşüncenin eril ve dişil formları olarak addedilebilir. Birisinde görsel ve fantastik öğeler varken, diğesinde ise rasyonel ve bilimsel öğeler vardır. Biri, kişisel arınmaya cevap verirken, diğeri devlet ve toplumun gereksinimlerine cevap verir. Biri safiyet (arılık) ve kirlenme korkusu ile doluyken, diğeri mülki düzen ve erdemin gayesini düzenler. Birinde nedamet duyan bir çilekeşliğe yöneliş varken, diğesinde kendini sanat üzerinde ifade eden etik bir kültürün kararlı disiplini vardır. Orfizm'e inananlar arasında üyeleri bir araya getiren bir din kardeşliği varken, Pisagor birlikteliği yarı politik, şövalyevari bir tarzıdır. Orfizm, matematiksel ve astronomik araştırmaları hesaba katmaz iken, Pisagorculuk, kozmogoni ve teogoni tartışmalarından uzak durur. Tüm bu saydığımız farklılıklara rağmen, bu iki ayrı düşünce arasında tek bir potada eriyebilecek kadar aralarında güçlü bir uyum vardır⁴⁹. Pisagorculuğu, Orfizm'in mirasçısı olarak görüp, Orfizm'i felsefi bir akım olarak ta telakki edenler vardır⁵⁰. Taşlardan

⁴⁵ Moore, age, s. 56.

⁴⁶ Heredotos, *Heredot Tarihi*, çev. M.Önen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, (II-81) s. 114.

⁴⁷ Moore, age, s. 57.

⁴⁸ Locke, age, s. 12.

⁴⁹ T. Gomperz, *Greek Thinkers-A history of Ancient Philosophy*, translated by. L. Magnus, Gomperz Press, 2008, s. 123.

⁵⁰ Copleston, age, s. 32.

tanrılara her şeyi etkileyen Orpheus'un liri, insanların duygularını hareket ettirme adına, Pisagor'un elinde bilimsel bir enstrümana dönüşmüştür. Orpheus bir ozan-ken, Pisagor bir entelektüel ve araştırmacıdır. Pisagor sadece müziği kullanmakla kalmayıp, nasıl işlediğini araştırıp üzerine deneyler yapmış ve sonuçlarını matematiksel formüllerle tanıtmıştır. Her ne kadar müritleri ürettiği fikirleri tamamen ona bağlasalar da, yurtdışında kaldığı dönemlerde Memphis ve Babil'in bilge adamlarından etkilenmiştir⁵¹. Pisagor'un ortaya attığı tezler, yurtdışında öğrendiği bilimsel öğretilerle yerel olan Orfizim'in harmanlamasıdır. Oluşan bu sentez, Avrupa'daki ilk felsefe okulunun temellerini atmıştır. Orfizim'de olan tüm varlıklara sevgiyle yaklaşma Pisagorculara da geçmiştir⁵².

Platon'da da Orfik düşüncenin izleri görülür. Kratylus adlı eserinde bedeni, ruhu hapseden bir hapisane olarak görür ve ruhun gücüne olan inancını belirtir. Dramatist sanatçı Euripides, Kretans adlı oyununda Orfik izler görülür. Hippolytus adlı oyununda ise tipik ve tutarlı bir Orfik hareketi çizer. Pindar'ın şiirlerinde Orfizim'in ölümsüzlük temalarına rastlanır. Orfik öğretilerin görüldüğü bir diğer kişi ise antik Yunan komedyasının usta ismi Aristophanes'tir⁵³.

IV. ORFİZM VE HRİSTİYANLIK

Tarih, Yahudi Hristiyanlığı'nı Grek Hristiyanlığı'ndan ayırır. Birincisinde Hz. İsa merkezli olaylar Yahudi bölgesinde cereyan ederken, ikinci aşamasında Hristiyanlık peygamberi olan Hz. İsa'yı terk edip, Grek bölgesinde gelişir⁵⁴. Hz. İsa "Jesus" diye adlandırılırken, Paul'un öğretilerinin yoğun olduğu ve Grek bölgesinde gelişen dönemde Hz. İsa "Christ" olarak adlandırılır⁵⁵. St. Paul var olan dini sistematik hale getirip, formülatörü olmuştur. St. Paul, liberal ve muhafazakâr açıdan olmak üzere iki çerçeveden incelenir⁵⁶. St. Paul' u liberal açıdan analiz eden birinci görüşün düşünce sahiplerinden F. C. Baur'a göre, St. Paul'un üzerindeki Helenistik etki, Platon'un öğretilerinden esinlenerek bu hale gelmiştir⁵⁷. Liberal akımın ikinci düşünce okuluna göre ise felsefi etki reddedilmemekle birlikte, Grek dünyasının gizemli dinlerinin ağırlığı vurgulanır. St. Paul'u geleneksel bir çizgi doğrultusunda inceleyen muhafazakâr görüşe göre ise, Helenistik akımların etkisi dar bir çerçevededir. Prof. Clemen Hristiyanlıkla mistik dinler arasındaki bağları kendi tespit ettiği kriterlere göre değerlendirmiş⁵⁸ ve Hristiyanlığı etkileyen gizemli dinleri analiz etmiş ve Orfizim'i en etkin mistik din olarak belirtmiştir. Diğer mistik dinler ortaya çıkış ya da mekân olarak Hristiyanlığ'a çok uzaktırlar. Bazıla-

⁵¹ Godwin, age, s. 32.

⁵² Godwin, age, s. 32.

⁵³ Willoughby, age, s. 66.

⁵⁴ Vittorio Macchioro, *Orphism and Paulinism*, the University of Chicago Press, the Journal of Religion, Cilt. 8, No. 3, 1928, s. 337.

⁵⁵ Macchioro, age, s. 337.

⁵⁶ Macchioro, age, s. 338.

⁵⁷ Macchioro, age, s. 337.

⁵⁸ Macchioro, age, s. 340.

rının çıkış noktası Hristiyanlık'tan oldukça sonradır. Bu etkileri Yahudi bölgesinde gelişen Hristiyanlık'ta bulmak imkânsızdır.

Erken dönem Hristiyanlıkta Orpheus ve Hz. İsa arasında karşılaştırma yapılır. Her ikisi de, var olan dini yeniden düzenlemek için gönderilen yarı tanrılardır. Her ikisi de, sevdiklerini ebedi ölümden kurtarmak için öte dünyaya gitmişlerdir. Orpheus, Eurydice'yi getirmeye giderken, M.S. İkinci yüzyıldan itibaren oluşan ve İncil'de geçmeyen bir düşünceye göre Hz. İsa Eski Ahit'in eski kurucularını getirmeye çalışmıştır⁵⁹. Her iki dinin öğretileri de, dünyada ki yaşama bağlı olarak ruhun ölümsüzlüğüne işaret etmişlerdir. Her ikisi de, düzenledikleri dinleri uğruna acı bir şekilde hayatlarını feda etmişlerdir. Hristiyanlık'ta Hz. İsa "kurbanlık kuzu" tasviriyle insanlığın günahı için kendini kefarete kurbanı olarak sunarken, Orfizm'de Orpheus, Dionysos ritüellerinde parçalanarak öldürülür⁶⁰. Hristiyanlık ve Orfizm'de inananlar^, bu dünyadaki heveslerinden öte dünya inancı bilinciyle vazgeçmişlerdir⁶¹. Her ikisi de, erdemli bir hayatı tercih edip, birçok dünyevi hazzdan kendilerini mahrum edip, sosyal çevreleriyle ters düşmüşlerdir. Her iki öğreti de sadece kendi ırk ve çevrelerine değil, yabancı, kendi ırklarından olmayanlarla da iletişim halinde olmuşlardır. Hristiyanlık'ta vaftiz ile günahlardan arınmanın karşılığı Orfizm'de mutluluk veren Orfik inisiyellerlerdir. Bu kutsamalar sonucu Orfizm öğretisine inananlar Titanlardan gelen karakterlerinden arınıp, iyiliği temsil eden Dionysos karakterine bürünürken, Hristiyanlıkta ki vaftizle maddeden arınılıp, mana âlemine geçiş yapılır⁶². Orfizm ve Hristiyanlıkta günah bireysel bir suç olmayıp, bedende başka bir günahın sonucu olarak doğuştan var olan, aşağılayıcı ve kurtulması gereken bir durumdur. Orfizm, muhtemelen Avrupa'da ya da tüm dünyada, içerisinde "Hristiyan" öğretileri barındıran, öte dünya vaadiyle bu dünyada ki pratiğini düzenleme imkânı veren ilk öğretilerdir⁶³. St. Paul'un öğretileriyle, Orfik antropoloji ve soteriolojisi (Hz.İsa'ya iman ederek kurtulma öğretisi) arasında benzerlikler vardır. Hz. İsa, Tanrı tarafından yeniden dünyaya gönderilirken, Zagreus, Zeus tarafından yeniden diriltilip, yeniden dünyaya gelir⁶⁴. Orfizm'in özü Zagreus'un mitolojik hikâyesine dayanmaktadır⁶⁵. Bu mitolojiye göre Zeus ve Persephone'nin oğlu Zagreus, Titanlar tarafından öldürülmüştür. Zeus, yıldırımlarıyla Titanları yok ettikten sonra, Zagreus'un kurtulan yüreğini yemiş ve ikinci Dionysos'u yaratmıştır. Bu mit, Hristiyanlık dönemine kadar Orfizm'in temel noktasını oluşturmuştur. Orfizm'i teolojik olarak incelediğimiz zaman beş ana unsur ön plana çıkar⁶⁶.

1-Zagreus, Zeus'un oğludur.

⁵⁹ Godwin, age, s. 24.

⁶⁰ Godwin, age, s. 24.

⁶¹ Godwin, age, s. 24-25.

⁶² Macchioro, age, s. 348.

⁶³ Godwin, age, s. 25.

⁶⁴ Macchioro, age, s. 348.

⁶⁵ Macchioro, age, s. 341.

⁶⁶ Macchioro, age, s. 341-342.

2-Zagreus'u Titanlar öldürmüştür.

3-Zeus, Zagreus'u tekrar hayata döndürmüştür.

4-Zeus, Zagreus'u gökyüzüne yükseltmiştir.

5-Zeus, Zagreus'a bir krallık vermiştir.

Bu mitsel figürler, St. Paul' un hazırladığı Hristiyanlık amentüsünde yer almıştır. O dönemde bir çok kişi tarafından Dionysos (Zagreus)'un yeniden dirilmesi gerçek olarak addedilmiş ve Orfik teolojisinde Zeus ve Dionysos, baba ve oğul olarak telakki edilmiştir⁶⁷. Dionysos ve Hz. İsa arasındaki bu tekabüliyet ilk hristiyanlar tarafından da keşfedilmiş ve şeytanın işi olarak algılanmıştır. Justin Martyr, bu benzerliği şu şekilde tanımlar⁶⁸:

Hız. İsa'nın gelecekte yeniden yeryüzüne geleceği peygamberler tarafından bilindiği için, antik ozanların yorumlayıcıları, şairlerinkine benzeyen şekilde fabllarda dile getirilen Kurtarıcı ile uyumlu olarak Zeus'un oğlunu uydurdular.

Hristiyan apolojistleri, Hz. İsa'nın yeniden gelişini, Tevrat'ın ilk beş kitabını oluşturan Tekvin bölümünde geçen Yakup Peygamberin kehanetiyle benzerlik kurarlar⁶⁹. Justin'e göre Mesih'in gelişi ve Dionysos figürü bu ayetten etkilenmiştir⁷⁰ ve Dionysos'un hayatı, parçalanışı, yeniden dirilmesi ve gökyüzüne yükseltilmesi bu metinden etkilenecek olmuştur

V. SONUÇ

Mistik arınma, ruh göçü ve ruhun ölümsüzlüğü temel noktaları olan Orfizim⁷¹ her ne kadar Mısır ve Hindistan'dan çıktığına dair söylentiler olsa bile, buralardan geldiğine dair kuvvetli bir delil yoktur⁷². Dionysos kültü ile alakalıdır ve Yunanistan'a Trakya'dan gelmiştir. Hristiyanlık, Yunanistan'da yayılmadan önce karşısında büyük bir ağıla her tarafa yayılmış olan Orfizim'i bulur. Orfikler, Yunanistan'ın ilk felsefecileridir. Orfizim, Platon, Pisagor gibi Yunan dünyasının önde gelen felsefecilerini etkilemiş, Heredotos, Euripides ve Pindar gibi pek çok yazarın eserlerinde karşımıza çıkmıştır. St. Paul öğretisiyle yeniden şekillenen Hristiyanlıkta birçok özelliğinin görülmesi tartışma konusu olmuştur. Orfizim, içinde birçok Hristiyan öğretisiyle benzerlik kurabileceğimiz özelliklere sahiptir. Tek tanrılı dinlerde gördüğümüz, bu dünyadaki yaşayışımıza bağlı olarak öte dünyada ki konumumuzu belirleyen öğreti, bu mistik dinde de görülmektedir. Düalist bir yapıya sahip olması, bugün birçok dinde gördüğümüz öte dünya anlayışını ve panteizm düşüncesini barındırması, bir pagan dini olarak dikkat çekmektedir. Mitolojik olarak karşımıza çıkan Orpheus ve Eurydice arasından yaşanan

⁶⁷ Macchioro, age, s. 342.

⁶⁸ Macchioro, age, s. 342.

⁶⁹ Tekvin 49.10: Sahibi (Mesih) gelene kadar Krallık asasını Yahuda'nın elinden çıkmayacak. Yönetim hep O'nun soyunda kalacak. Uluslar O'nun sözünü dinleyecek.

⁷⁰ Macchioro, age, s. 343.

⁷¹ Roy Macleod, *The Library of Alexandria: a Center of Learning in the Ancient World*, Taurus & Co. Ltd, London, 2005, s. 145.

⁷² Nilsson, age, s. 217.

aşk ise unutulmaz aşk hikâyeleri arasındaki yerini almıştır. Orpheus'un dağı, taşı, insanları ve hatta yer altındaki tanrıları dahi etkilemesi müziğin gücünün tarihteki ilk sahnelerindendir.

KAYNAKÇA

- Bikerman, E. , *The Orphic Blessing*, Journal of the Warburg Institute, Cilt. 2, No. 4, 1939.
- Can, Sefik, *Klasik Yunan Mitolojisi*, İnkılâp yayınevi, İstanbul.
- Copleston, Frederick, *A History of Philosophy Greece and Rome*, Continuum Publishing, Cilt. I, New York, 1946.
- Godwin, Joscelyn, *The Golden Thread: The Ageless Wisdom of the Western Mystery Traditions*, Quest books, Amerika, 2007.
- Gomperz, T. , *Greek Thinkers-A history of Ancient Philosophy*, translated by. L. Magnus, Gomperz Press, 2008.
- Heredotos, *Heredot Tarihi*, çev. M. Önen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004.
- Johansen, Karsten Friis, *A history of Ancient Philosophy: from the Beginnings to Augustine*, Routledge Publishing, Londra, 1998.
- Linforth, Ivan M. , *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, John Hopkins University Press, Cilt. 62, 1931.
- Locke, Liz, *Orpheus and Orphism: Cosmology and Sacrifice at the Boundary*, Folklore Forum 28:2, 1997.
- Macchioro, Vittorio, *Orphism and Paulinism*, the University of Chicago Press, the Journal of Religion, Cilt. 8, No. 3, 1928.
- **Macleod, Roy**, *The Library of Alexandria: a Center of Learning in the Ancient World*, Taurus & Co. Ltd, London, 2005.
- Mead, G. R. S. , *Orpheus*, Kessinger Publishing, 2007.
- Moore, Clifford H. , *Religious Thoughts of the Greeks*, Kessinger Publishing, Nisan, 2003.
- Nilsson, M. P. , *Early Orphism and Kindred Religion Movements*, The Harvard Theological review, Cambridge University Press, Cilt. 28, no. 3, 1935.
- Riess, E. , *Transactions of the American Philological Association*, The John Hopkins University Press, Cilt. 26, 1895.
- Timuçin, Afşar, *Düşünce Tarihi*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2002.
- Walker, D. P. , *Orpheus: The Theologian and Renaissance Platonists*, Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, Cilt 16, No.1/2, 1953.
- Willoughby, H. Rideout, *A Study of Mystery Initiations in the Graeco-Roman World*, Forgotten Books, 2007.
- Yörükhan, Turhan, *Yunan Mitolojisinde Aşk*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.
- Zeller, Eduard, *Outlines of the History of Grek Philosophy*, Routledge Publishing, 2001.